

שבועות ל

משה שווערד

א. ספר המצות להרמב"ם - מצות לא תעשה - מצוה רצו

שהזהירנו מלהתרשל בהצלת נפש אחד מ ישראל כשנראהו בסכנת מות או ההפסד ויהיה לנו יכולת להצילו
כמו שיהיה טובע במים ואנחנו נדע לשחות ונוכל להצילו או יהיה גוי משתדל להרגו ואנחנו נוכל לבטל מחשבתו
או לדחות ממנו נזקו ובאה האזהרה מהמנע להצילו באמרו לא תעמד על דם רעך וכבר אמרו שמי שיכבוש
עדות תכללהו גם כן זאת האזהרה כי הוא רואה ממון חבירו אובד והוא יכול להחזירו אליו באמרו האמת
וכבר בא בזה הענין גם כן אם לא יגיד ונשא עונו ולשון ספרא מנין אם אתה יודע לו עדות שאין אתה
רשאי לשתוק עליה תלמוד לומר לא תעמד על דם רעך ומנין אם ראית אותו טובע בנהר או לסטים באין עליו
או חיה רעה באה עליו שאתה חייב להצילו בנפשו תלמוד לומר לא תעמד על דם רעך ומנין לרודף אחר חבירו
להרגו שאתה חייב להצילו בנפשו תלמוד לומר לא תעמד על דם רעך וכבר התבאר משפטי מצוה זו במסכת
סנהדרין:

ב. ספר המצות להרמב"ם - מצות עשה - מצוה קעח

היא שצונו להעיד בבית דין בכל מה שנדעוהו בין שיהיה בו מיתת מי שהעדות עליו או הצלתו הפסד ממונו
או הרוחתו אנחנו חייבין להעיד זה כלו ולהודיע הדינין מה שראינו או שמענו והנה הביאו רבותינו ע"ה
ראיתם על חיוב הגדת העדות מאמרו ית' והוא עד או ראה או ידע והעובר על מצוה זו והוא שיכבוש העדות
ענשו גדול והוא אמרו אם לא יגיד ונשא עונו וזה דבר כללי ואם היתה העדות שכבש אותה עדות ממון וכחש
בה ונשבע עליה חייב קרבן עולה ויורד כמו שבאר הכתוב ובתנאים הנזכרים בשבועות וכבר התבאר משפטי
מצוה זו בסנהדרין ובשבועות:

ג. ספר החינוך - מצוה קכב

מצות עדות:

להגיד העדות בפני הדיינים בכל מה שנדעוהו, בין שיתחייב בעדות מיתה או ממון המועד עליו, או שיהיה הצלתו
בממונו או בנפשו, שנאמר [ויקרא ה', א'] והוא עד או ראה או ידע אם לא יגיד ונשא עונו, בכל ענין חובה עלינו
להגיד העדות לפני הבית דין:

ואולם חילוק יש בין דיני ממונות לדיני נפשות ושאר איסורין שבתורה, שבדיני ממונות אין אדם חייב להעיד
עליהם מעצמו אלא אם כן יתבענו בעל הדבר או בית דין, ובדיני נפשות ובעדות שאר איסורין שבתורה כגון
שראה אחד שעבר על איסור, וכן בעדות נפשות כגון שראה מי שהרג חבירו, או בעדות מכות שהכה האחד את
חבירו, בכל זה חייב אדם לבוא מעצמו ולהגיד העדות לפני הבית דין, כדי לבער הרע ולהפריש בני אדם מאיסור...

ונוהגת בכל מקום ובכל זמן בזכרים אבל לא בנשים, שאין הנשים בתורת עדות לקלות דעתן. והעובר עליה
ולא העיד בדיני ממונות כשתבעוהו לעדות בעל דבר או בית דין, או בדיני נפשות ומכות ובאיסורין של
תורה מעצמו, ביטל עשה וענשו גדול מאד, כי בכח העדות יתקיימו הישובים, על כן נכתב בו [ויקרא ה',
א'] אם לא יגיד ונשא עונו. ואם תהיה העדות אשר כבש עדות ממון וכחש בה העד ונשבע עליה, כלומר שנשבע
שאינו יודע לו עדות, חייב להביא קרבן עולה ויורד, ובתנאים הידועים בענין, כמו שמפורש במקומו בשבועות
[ל' ע"א], והוא אחד משלשה קרבנות הבאין בין על שוגג בין על מזיד:

=====

1. מרומי שדה מסכת שבועות דף ל עמוד א

במשנה. שבועת העדות נוהגת באנשים ולא בנשים כו'. קמ"ל דנשים פסולות לעדות. ויותר נ"ל דאשמעינן
דאע"ג שיש מקום שהן נאמנות כגון בעדות אשה ונאמנות גם לכתובה, וכן בסוטה נאמנות לטומאה, מכ"מ
כיון שאינן ראוין להעיד בכ"מ לא בני הגדה נינהו. ועי' ת' הגרע"א זצ"ל ובתשו' סי' קע"ט:

[ובמהדו"ת כתוב בזה"ל] וצ"ע האיך תנן ששבעת העדות אינה נוהגת בנשים, הא איכא בעד סוטה, דלכל השיטות אשה נאמנת מדאורייתא, כדתנן במס' סוטה פ' מי שקינא דף ל"א א'. ונראה דהכל מודים בזה דדרשינן והוא עד שראוי להעיד בכל מקום, כעין דדריש בירושלמי לענין האמנה. ובאשה הש"ס דילן נמי מודי. א"ח"כ שמעתי זה בשם הגאון רע"א ז"ל.

2. חדושי רע"א על שבועות דף ל/א

שם ולא בנשים. אף דאמר' בסוגיא הכל מודים בעדי מיתה דחייב כיון דהאמינו חז"ל לע"א להעיד שמת בעלה אם היה מגיד היה מועיל. א"כ משכחת לה שבה"ע גם בנשים דהא גם נאמנות להעיד שמת בעלה, צ"ל כיון דבקרא כתיב והוא עד בעינן שיהיה ראוי לעדות ואשה לאו שם עדות עלה. דאף דנאמנת מת בעלה היינו מכח דייקא ומנסבא מוכח דשפיר מעידה אבל לא מדין עדות. ודווקא בעד אחד כשר והוא עד מיתה דשם עד עליו דהא יכול להצטרף עם אחר וגם הא מועיל עדותו בזה חייב אבל באשה משום מועיל עדותה לחוד אינה חייבת דמ"מ לאו שם עד עלה.

3. רשימות שעורים (רי"ד סולובייצ'יק) מסכת שבועות דף ל עמוד א

מבואר בגמרא שהנשים פסולות לעדות. הנה בפסקי הרא"ש במס' מכות (פ"ק סי' י"ג - י"ד) מביא מתשובות

הראב"ד שיש שני מיני פסולי עדות:

א) הפסול לעדות גרידא;

ב) דין המופקע מעדות לגמרי.

וז"ל הרא"ש: והראב"ד ז"ל כתב בתשובותיו שכל עדות שבטלה מקצתה מחמת פסול קורבה בטלה כולה ולא פלגינן דבורא וכו' והא דאמר אדם קרוב אצל עצמו ואין משים עצמו רשע היינו דוקא כשמעיד על עצמו שאין זה עדות כלל, אלא כמי שאינו דמי, שאין אדם נקרא לעצמו עד פסול כדי שנאמר עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה וכו' לפי שאין שם עד כלל, ומוכח כדבריו בפ"ק דסנה' (דף י א) דקאמר פלוני בא על אשתי הוא ואחר מצטרפין להורגו אבל לא להורגה וכו' דאשתו כגופו ואין זה עדות כלל, הלכך פלגינן דבורא וכו' עכ"ל. אליבא דהראב"ד והרא"ש המעיד על עצמו ואף המעיד על אשתו מופקעים מעדות ודינם שונה מעדים פסולים בעלמא. הכלל של עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה חל דוקא בפסולי עדות אבל כשמעיד על עצמו או על אשתו ליכא מעשה הגדת עדות כלל ומשום כך חל דין פלגינן דבורא.

ועלינו להתבונן בפסול האשה לעדות: האם נפסלת היא בפסול עדות דעלמא כקרוב ורשע או שהיא

מופקעת לגמרי ממעשה הגדת עדות. נפק"מ תהיה בכת עדות שנמצאת ביניהם אשה - אם האשה יש לה

שם עד פסול נפסול מחמתה שאר עדי הכת אבל אם אינה בגדר עדות כלל לא יפסלו בגינה שאר עדי הכת.

והנה הגרעק"א זצוק"ל בחדושו ליו"ד (סי' רכ"ח סעיף ג) פסק שאף שמתירים נדרים בקרובים עכ"ז אשה פסולה להתרת נדרים. וז"ל דאשה לא, דדוקא קרובים דאין הפסול בגופו דראוי לדון למי שאינו קרובו עכ"ל, כלומר האשה אינה בת דין כלל ולפיכך מופקעת היא אף מהתרת נדרים ואילו קרוב בר דין הוא ולפיכך פסול הוא רק לשאר משפטי התורה ולא להתרת נדרים. ומוסיף וז"ל דאשה פסולה לדון וכתב הב"י דילפינן כן מעדות עכ"ל, לדעתו איפוא מופקעת האשה מעדות כשם שהיא מופקעת מדין. **ויוצא שלהגרע"א זצ"ל אליבא דהרא"ש הדין של נמצא א' מהן קרוב או פסול כולן בטלינן**

אינו חל בנוגע לעדות אשה כי אין האשה בת עדות כלל.

4. חדושי הר"ן על שבועות דף ל/א

מתני' שבועת העדות נוהגת. וא"ת למה ליה למתני כל הני ליתני אינה נוהגת אלא בראויין להעיד וממעטי כוליהו, [1] י"ל דלמ"ד בגמ' דאינה נוהגת אלא בראויין להעיד אתא למעוטי משחק בקוביא לא הו"מ למיתני הכי שאם שנה כן הייתי אומר דדוקא פסולים דאורייתא ממעט הא בפסולין דרבנן נוהגת להכי פריט בתחלה כוליהו פסולין דאורייתא כי היכי דנשמע מינה דאינה נוהגת אלא בראויין להעיד בלחוד ואפי' פסולין דרבנן ממעטי דאי פסולי דאורייתא הא תנא להו, [2] ולמ"ד למעוטי מלך איצטריך נמי למתני הכי דאי תנא אינה נוהגת אלא בראויין להעיד בלחוד הו"א במלך נוהגת דכל איש רחוק וכשר שבועת העדות נוהגת בו להכי פריט כוליהו פסולים והדר תני אינה נוהגת אלא בראויין להעיד לאשמועינן דאפי' במלך אינה נוהגת:

5. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת שבועות דף ל עמוד א

במשנה. אלא בראויין להעיד. ועי' ר"ן שהקשה דהוה ליה למימר רק זאת דנוהגת בראויין להעיד וא"צ למנות כל הפסולין ות' דקמ"ל פסולין דרבנן. ועי' ברשב"א שהקשה גם כן כך, ות' דקמ"ל על פסולין דרבנן, וצ"ע דעדיין מפני מה צריך להשמיענו זה, והרי גם בפסול דרבנן לא יקבלו עדותו בין כך. ומה לי שפסולו רק מדרבנן עיין שם. וברעק"א כתב לחדש דבעדות אשה שמת בעלה וכן בעדות סוטה, אף דאיתא דיש בזה חיוב שבועת

העדות שנוגעת הוא לממון הכתובה, מ"מ זה רק באלו שהן כשרין להעיד בעצם, וראויין ג"כ להצטרף לעדות שתיים לכל דינים שבתורה. אבל בפסולי עדות בעצם, אף שנאמנים הם באופנים הנ"ל, מ"מ לא יתחייבו אף באופנים שנאמנים משום שבועת העדות דהוי גזרת הכתוב והוא עד ולפי"ז אתי שפיר, ומיושב בזה הקושיא על הרשב"א.

6. חדושי הריטב"א מסכת שבועות דף ל עמוד א

וחייבים על זדון השבועה. פירוש אפילו יודע שהוא נשבע לשקר ושלל כדן, דגזירת הכתוב הוא לחייב בו קרבן אף על המזיד כדאיתא בגמרא.

7. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת שבועות דף ל עמוד א

עדים שאינם זוכרים העדות

משנה, ואין חייבין על שגגתה וכו'. עי' פירש"י, דשגגתה היינו שסבורים היו שאין יודעים לו שום עדות, והק' התוס' לקמן (ל"א: ד"ה ואין) דכל כה"ג הרי נשבעים אמת שהרי נשבעים שעתה אינם יודעים לו שום עדות, ובאמת הרי לא יודעים עתה עדות, וגם יקשה מה מדמה זה הש"ס לקמן להא דרב כהנא ורב אסי. ותירצו התוס' שם דאירי שנשבעים שלא ידעו מעולם בשבילו שום עדות. והר"ן הק' על זה דבכה"ג הרי יש לחייבם [גם]

מצד שבועת ביטוי, וא"כ ה"נ יש ללמוד שפיר ממשנתינו דתנינא להדיא להא דרב כהנא ורב אסי, ובגמ' לקמן דחו זאת, ואמאי, עיין שם.

ויש להעיר על דברי הר"ן דטפי הוי ליה לאקשוויי דבכהאי גוונא שאינם זכורים להעדות א"כ הרי העדים הוו כמו אינן ראויין להעיד וא"כ תיפו"ל דאינן בכלל בתורת "אם לא יגיד", וצ"ע. ועי' בר"ן שתירץ דהוי להו למידכר בעדותם מחמת חומר השבועה עיין שם.

8. חדושי הריטב"א מסכת שבועות דף ל עמוד א

והא דתנן מפי אחרים אינם חייבים עד שיכפרו בבית דין. פירש רש"י ז"ל מפי אחרים כגון משביע אני עליכם שתבואו ותעידוני ואמרו לו אין אנו יודעים לך עדות ולא הוציאו שבועה מפייהם, עכ"ל ז"ל, ונראה מדבריו דדוקא כשכפרו בפירוש אין אנו יודעים לך עדות אבל משום שתיקה בעלמא לא הויא קבלת שבועה שאין יודעין לו עדות ופטורים, וכן פירש ז"ל בגמרא בהדיא, אבל הרמב"ן ז"ל כתב דאפילו בשותק חייב קרבן אם הוא בבית דין ודינו ככופר בעדות מכיון שאין מעיד לו כלום, ופשטא דכוליה פירקין דייק כדברי רש"י ז"ל, וכן דעת הרשב"א ז"ל, ובגמרא נפרש יותר בס"ד.

9. שערים מצויינים בהלכה

מנהגי מילי דת"ר וכו'. פרש"י דנשים פסולות לעדות. והקשה בשו"מ שו"מ (מהר"ת ח"ג סי' פט) למה לי קרא, הא הוי מ"ע שהזמן גרמא [ועי' ברמב"ם עדות פ"א ה"א ובסה"מ מצוה קעח, דהגדת עדות מ"ע היא] כיון דאין מעידין בלילה [עי' ברמב"ם סנהדרין פ"ג ה"ד, ושו"ע חו"מ סי' כח סכ"ד], ופשיטא שאינן מחוייבות להעיד ופטורים מקרבן [עי' בתוס' מס' ב"ק נו. ד"ה פשיטא]. ועי' באלה העדות דאכתי לא ידעין דפסולה להעיד, ולכן מקשה הגמ' דמנא לן דפסולה להעיד כדפרש"י. ועי' בחי' הריטב"א דמוכח מהמשנה דנשים ג"כ פסולות להעיד, ולכן פריך מנה"מ. ועוד י"ל לפי מה שפסק בשו"ע (חו"מ סוס"י כח) דאם קבלוהו עליהן הבעלי דינין יכולים לקבל עדות בלילה, א"כ שוב לא הוי מ"ע שהזמן גרמא. ועי' בחי' חת"ס לעיל (כט: ד"ה תוס') ועי' בשער המשפט (שם סק"ב). וע"ע בדרכי דוד.

10. חדושי הריטב"א מסכת שבועות דף ל עמוד א

גמרא מנא הני מילי. פי' דאשה פסולה לעדות, דתנו רבנן ועמדו שני האנשים בעדים הכתוב מדבר. פירש רש"י ז"ל ולהכי כתב אנשים ללמדך שאין עדות נוהגת בנשים, וא"ת והכתיב וכי ינצו אנשים וכי יריבון אנשים (שמות כ"א) ונשים בכלל, וי"ל דשאני התם שכבר השווה הכתוב אשה לאיש לכל דינין שבתורה (ב"ק ט"ו א'), ועוד דשאני הכא דשני קרא בלישניה דהוה ליה למיכתב העדים ואמאי נקט אנשים, דאי למעוטי קטנים פשיטא דלאו בני דעה נינהו וכשוטים הם, אלא ודאי למעוטי נשים גדולות.

11. שערים מצויינים בהלכה

ועי' בילקוט שמעוני (וירא יח-י) שהביא מדרש ילמדנו "ותכחש שרה בקרבה", מכאן שהנשים פסולות לעדות. וכ"כ בערוך (ערך נשים) ובמדא"ג (פי"ח-טו) איתא, מכאן שהנשים כחשניות הן מפני הפחד, ולכך פסלן הקב"ה מלהעיד עדות. ובהגהות זית רענן כתב, מהא דפרשת בראשית שמקללת חוה פסולה לעדות. ונראה דכוונתו להפסוק (שם ג-טז) "והוא ימשול בך". ומצאתי בפרקי דר"א (פי"ד) שזה א' מט' קללות שנתקללה חוה שפסולה להעיד. וכתב הרד"ל דרמיוז במש"כ (בראשית ג-יז) "כי שמעת לקול אשתך", ולא לשמוע ולהאמין לדבריה עוד.

ועי' במנ"ח (מצוה לו) שאע"פ שנאמנים לעדות אשה וטומאה, מ"מ אין בהם דין הזמה, דפרשה של הזמה מיירי באנשים, (שופטים יט-יז) "ועמדו שני האנשים", ומכאן ילפינן דעדות נשים פסולה, א"כ אף במקום שנאמנות, לא שייך הזמה, וצ"ע בזה. ועי"ש (אות ז) כשבאו שתי נשים ואמרו לה עמנו היית, שהיא אינה נפסלת כלל, דלענין לפסול גופה היא כאיש, ואינה נפסלת רק ע"י שנים כשרים.

12. ר"י מיגאש מסכת שבועות דף ל עמוד א

מתני' שבועת העדות נוהגת באנשים וכו' הא דתניא ועמדו שני האנשים בעדים הכתוב מדבר אתה אומר בעדים או אינו אלא בבעלי דינין אמרת וכי אנשים באין לדין ולא נשים וכו' עד מהו דתימא כל כבודה בת מלך פנימה נאמר כאן שני ונאמר להלן שני וכו' איכא למשמע מינה דנשים יקרות שאין דרכן להזדלזל ולבוא לבית דין בדין הוא שלא להוציאן לבית דין אלא לשגר להן הדין על ידי שלוחי בית דין כדי שלא יתזלזלו בביאתן לבית דין ומעשים לפני הרב בכל יום היה עושה כך. וכך היו עושים אנחנו אחריו.

13. חדושי הריטב"א מסכת שבועות דף ל עמוד א

וכי תימא אשה לאו אורחא משום כל כבודה בת מלך פנימה. מכאן דן הרב נ' מיגאש ז"ל דנשים יקרות דתבעי להו לדינא לא מזלזלינן בהו למיתי לבי דינא אלא משדרינן להו שלוחי בית דין, ודביתהו דרב הונא דאתאי לבי דינא לא רצתה שימנו לה שליח, וכתב שכן היה דן רבו רבינו אלפאסי ז"ל, ואין להם ראייה מכאן דתלמודא אשה לאו אורחא קאמר שהעולם נוהגים בהם כבוד בכך, אבל מי יימר שאם לא רצה התובע לא נכופ אותה לבא.

ועוד נראה להרא"ם ורבו ז"ל שאין ממניין אנטלר לנתבע אלא הוא עצמו בא לבית דין, אלא אם כן הוא חולה או אשה יקרה ששולחין להם שלוחי בית דין אבל אנטלר לא, וטעם דבריהם [דדוקא] התובע הוא שיכול למנות מורשה משום דהא אמר ליה זיל דון וזכי וכו' והוה ליה כתובע עצמו ובעל דבר הוא, אבל בנתבע דליכא למימר הכי צריך הוא לבא לבית דין או שישמעו שלוחיהם טענותיהם לקיים מה שנאמר ועמדו שני האנשים אשר להם הריב לפני ה', ויש נותנין עוד טעם אחר שמא האנטלר יוסיף טענה מעצמו של שקר או ישנה מעצמו וגם הנתבע מעיז פניו שלא בפני בעל דינו לשנות מן האמת, וכן דעת קצת הראשונים ז"ל וגם הרמב"ן ז"ל מבעלי סברא זו לפי לשון פירושו.

אבל רבים מן האחרונים ז"ל כתבו דנתבע ממנה אנטלר ושלוcho כמותו ולפני ה' קרינא ביה, ולשנות בשקר לא חיישינן שהאנטלר לא ישנה להיות חוטא ולא לו, ובעל דבר נמי כבר הוא יודע דבשעת השבועה יצטרך

לבא לבית דין שאין אנטלר לשבועה, וכן נראה בירושלמי דגרסינן בפרק כהן גדול (סנהדרין פ"ב ה"א) על מה ששנינו כהן גדול דן ודנין אותו וניחא דן דנין אותו אמאי וימנה אנטלר, הגע עצמך שיש שבועה עליו אנטלר לשבועה, ע"כ, ופירושו וכי יש אנטלר לשבועה דאלמא ממנין אנטלר חוץ מלשבועה בלבד, ויש דוחין דההוא דוקא בכהן גדול שאין כבודו לבא לבית דין ולא אפילו לשלוח לו שלוחי בית דין, ואינו נכון חדא דפריך להדיא וימנה אנטלר, ועוד דלמה אין כבודו שילכו לו שלוחי בית דין, **אלא ודאי דכל אדם רשאי למנות אנטלר והכא הכי קאמר דכל כבודה בת מלך פנימה ואין דרכה לבא לבית דין אלא למנות אנטלר, מה שאין כן באנשים דרובם באים לבית דין ואין רוצים למנות אנטלר**, וכן היה עושה מורי הרא"ה ז"ל הלכה למעשה בכל יום, וכן אמר לי מורי הרשב"א ז"ל, וליכא למינדא מינה, והרמב"ם ז"ל לא דיבר בזה כלום בחיבורו.

14. בן יהוידע על שבועות דף ל/א

דבר אחר בצדק תשפוט עמיתך הוי דן את חבירך לכף זכות. נ"ל בס"ד הכונה לא מבעיא אם צד הזכות קדוב לשכל שצריך אתה לנטות אליו ולדונו לכף זכות, אלא אפילו אם צד הזכות רחוק שדרכו צר מאד וצריך לאמרו ע"י כמה דברי התנצלות דחוקים הרבה, עם כל זה צריך אתה להדחק ולדונו לכף זכות, וזה נרמז בתיבה בצדק, תחלקנה לשתיים וקרי בה בצד ק', היינו כי צד אות ק' מכאן הוא אות צ' ומכאן הוא אות ר' הרי צירוף צר, והכי קאמר בצדק בצד ק' שהוא אותיות צר תשפוט את עמיתך, דהיינו בזכות שהוא צר ודחוק דלא מסתבר טעמיה עם כל זה תתלה בו ותדון אותו לכף זכות:

15. שערים מצויינים בהלכה

הוי דן את חבירך לכף זכות. פרש"י ולא בדין בעלי דינים הכתוב מדבר אלא וכו'. וכ"כ הרמב"ם בספר המצות (מ"ע קעד)

שראוי לדון חבירו לכף זכות, ולא יפרש מעשיו ודבריו אלא לטוב וחסד, ונכלל בהפסוק "בצדק תשפוט עמיתך". אבל בספר היד (סנהדרין סופכ"ג) כתב, וכשיפטרו מלפניך יהיו בעיניך כצדיקים שקבלו עליהם את הדין, ודון כל אחד מהם בלבך לכף זכות.

בתשור' התעוררות תשובה (ח"א סי' סט) שהעושה דבר שעיי"ז אחרים ידברו עליו, א"כ הוא מכשילן לעבור על מ"ע בצדק תשפוט, וגם עובר על לפני עור עיי"ש. ועי' בחפץ חיים (פתיחה אות ג ובאמ"ח שם) דמש"כ הרמב"ם (אבות שם) שהוא מדרכי החסידות, וכן (דעות שם) במדותיו של ת"ח מיירי באדם שאין מכירו אם הוא צדיק או רשע, לזה בוודאי אינו מחוייב מה"ת לדונו לכף זכות, רק מדה טובה בעלמא, וזהו הוי דן את "כל האדם" לכף זכות, משא"כ בגמ' כאן ובסה"מ דאיירי בביאור המ"ע דבצדק כו', נאמר והוי דן את "חבירך" לכף זכות, ומשמע שאתה מכירו שאינו רשע והוא מן הבינונים.

16. תוספות מסכת שבועות דף ל עמוד א ד"ה למישרי ליה

למישרי ליה תגריה – [1] כשבאו שני דינים בבת אחת דאם בא דין אחד תחלה צריך להקדימו כדאמרינן בסנהדרין (ד' ח.) כקטן כגדול תשמעון [2] אי נמי עשה דכבוד התורה עדיף כדאמרינן פרק בתרא דכתובות (דף קו.).

17. שערים מצויינים בהלכה

למישרא בתיגריה. פרש"י אם בא דין אחד לפני אפסוק דין ת"ח תחילה. והתוס' והרא"ש פירשו דמיירי כשבאו שני דינים בבת אחת, דאם בא אחד תחילה צריך להקדימו וכו'. אבל בחי' הריטב"א הביא בשם ר"מ הלוי, דלצורבא מרבנן דשרינן ליה תיגריה ברישא היינו אפי' פתחו בדינא אחרנא וכדאמרינן במס' כתובות (קה:). וכ"כ הריטב"א שם, והטעם כדי שלא תבטל הת"ח מתלמודו, ומשום כבוד ידיה, ואע"ג דאיכא מצוה לדון הבא ראשון מדכתיב (דברים א-יז) "כקטן כגדול תשמעון", עשה דכבוד התורה עדיף [ובמס' נדרים סב. פרש"י שרו לי תגראי ברישא, הקדימו דיני לשל אחרים, בשביל כבוד תורת]. אבל בפ"י הרא"ש שם כתב, פסקו לי דיני כדי שלא אתבטל מלימודי, וצל"ע דברא"ש כאן מפרש משום כבוד התורה. ועי"ש במהרש"א (ד"ה שרו) דמהיכא דכתובות דהקדים ר"נ דיניה דקריביה דרב ענן כו' משמע כפרש"י, ויש ליישב פ"י הרא"ש וכו'. וכ"פ הרמ"א (חור"מ סי' טו ס"א) דאפי' כבר פתחו בדין אחר, דנין אותו תחילה שלא יתבטל מלמודו.

כתב הסמ"ע (סי' טו סק"ד) דלגבי דין זה להקדים הת"ח, אין דין ת"ח בזמן הזה, כשם שאין דין ת"ח לענין לשלם ליטרא זהב על בושתו [ועי' בשו"ת מהריב"ל (סי' קסג). וע"ע בדברינו במס' ב"ק פג: ד"ה הכל]. אבל הב"ח והש"ך (סק"א) חולקים. וכ"כ בנתיבות (חידושים סק"ב) שכן עיקר. ועי' בפת"ש (שם סק"א) שהאריך בזה.

18. רש"י מסכת שבועות דף ל עמוד ב ד"ה אי נמי

אי נמי לשודא דדייני - יש דין שאינו תלוי בראיית עדים ולא בשבועה אלא במה שלב הדיינים נוטה לזכות ולחייב כגון הנך דכתובות (דף פה) ההוא דאמר להו נכסיי לטוביה ואתו שני טובייה ואמרינן התם שודא דדייני למי שהדיין רואה שהוא ראוי לתת לו מתנה אי נמי לשני שטרות של מכר שנכתבו ביום אחד ואין ידוע למי מסר המוכר שטרו תחלה אמרינן שודא דדייני אף כאן כך שלח לי אם הדין תלוי בשודא דדייני זה ראוי לזכותו שחכם וצדיק הוא שודא לשון השלכה כדמתרגמינן ירה בים שדי בימא (שמות טו).

19. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת שבועות דף ל עמוד ב

רש"י ד"ה שחכם וצדיק הוא. ביאור בדבריו שהוסיף שהוא גם צדיק, ג"ל דהנה שיטת רש"י בב"מ (ב' ב) דשודא דדיינא אין ביאורו שיכול הדיין להחליט כפי מה שירצה. אלא צריך שיחליט כפי מה שדעתו נוטה [שמן הסתם העדיף הנותן ליתן יותר מלשני]. והנה כשאחד חכם ואחד אינו חכם הרי מצד הדין והסברה אנו תולין שנתן

לחכם. כדאיתא בגמ' שתולין בשכן או בחכם וכו'. ולכך הוצרך רש"י להעמיד הכא דמירי ששניהם חכמים שבוזה אין לנו הכרעה מצד הדין, וצריך לפסוק מצד שווא [ולשיטת רש"י דשווא זהו עם סיבה לתלות], ולכך פירש"י שאחד מהם היה גם צדיק [לבד מה שהיה חכם], ולכך הוי שווא דדיינא ליתנו לו.

20. רמב"ם יד החזקה הלכות סנהדרין פרק כא

(ג) לא יהיה אחד יושב ואחד עומד אלא שניהם עומדים ואם רצו בית דין להושיב את שניהם מושיבין ולא יושב אחד למעלה ואחד למטה אלא זה בצד זה במה דברים אמורים בשעת משא ומתן אבל בשעת גמר דין שניהם בעמידה שנאמר ויעמוד העם על משה ואי זהו גמר דין איש פלוני אתה זכאי איש פלוני אתה חייב במה דברים אמורים בבעלי דינים אבל העדים לעולם בעמידה שנאמר ועמדו שני האנשים:

21. חדושי הר"ן על שבועות דף ל/ב

אבל בעדים דברי הכל בעמידה. יש מי שאומר דאם העידו בישיבה אין עדותן עדות, והביאו ראיה ממה שאמרו בפ"ב דזבחים (ט"ז א') מה ליושב שכן פסול לעדות מיושב תלמיד חכם ומדקאמר פסול משמע אפי' בדיעבד, ואינו נראה כן דהא אמר' דתלמיד חכם מעיד מיושב ובשלמא א"א דלכולהו אינשי בדיעבד עדותן עדות **אלא דלכתחילה מצוה בעמידה דכתיב ועמדו בתלמיד חכם עבדינו אפי' לכתחלה מיושב דכבוד תורה עדיף ...**

22. רשימות שעורים (רי"ד סולובייצ'יק) מסכת שבועות דף ל עמוד ב

גמ'. אבל בעדים דברי הכל בעמידה וכו'. כתב הרמב"ם בפ' כ"א מהל' סנהדרין הל' ג' וז"ל בד"א בשעת משא ומתן אבל בשעת גמר דין שניהם בעמידה וכו' בד"א בבעלי דינים אבל העדים לעולם בעמידה שנאמר ועמדו שני האנשים עכ"ל.

לשון הרמב"ם "לעולם בעמידה" מורה שלדעתו, עומדים העדים אף בשעת משא ומתן שלהם כי יש משא ומתן ואף גמר דין בנוגע לקבלת העדות. ונראה שהרמב"ם התכוון לבדיקת העדים, שכן אף שבדיקת העדים אינה מעכבת מאחר שאינה מגופה של העדות ומעיקר הגדתם, וסד"א שכמשא ומתן של בעלי הדינים בעלמא דמיא שאינם צריכים לעמוד, קמ"ל הרמב"ם שהעדים לעולם בעמידה, כי כל מילי דעדות טעונים עמידה.

23. רמב"ם יד החזקה הלכות סנהדרין פרק כא

(ה) כבר נהגו כל בתי דיני ישראל מאחר הגמרא בכל הישיבות שמושיבין בעלי דינים ומושיבין העדים כדי לסלק המחלוקת שאין בנו כח להעמיד משפטי הדת על תלם:

24. שו"ע חו"מ סימן יז

(ג) כבר נהגו כל בתי דיני ישראל לאחר התלמוד שמושיבין בעלי דינים וגם העדים, כדי להסיר המחלוקת, שאין בנו כח להעמיד משפטי הדת על תלם:

25. שפתי כהן על חו"מ סימן יז

(ז) שמושיבין בע"ד כו'. עב"ח שכ' מ"מ העדים והבע"ד בעצמם כל מי שנגע יראת אלהים בלבבו ועמדו אבותיו על הר סיני יחוש לכבוד התורה והמצוה לקיים מצות ועמדו שני האנשים וגומר וראוי להם להשיב לדיינים ואנחנו נעמוד לפני ה' ולפניכם כי המשפט לאלהים הוא עכ"ל:

26. ספר החינוך - מצוה רלד

מדיני המצוה. מה שאמרו זכרונם לברכה (שבועות ל, א) שלא יהא אחד יושב ואחד עומד אלא שניהם עומדין, כי בהיותם לפני הבית-דין ראוי להם לעמד כאלו הם לפני שכינה, כי רוח אלהים שוכן בתוך עדת דיני ישראל, כמו שנאמר (תהלים פב א) אלהים נצב בעדת-אל. ומכל מקום אמרו זכרונם לברכה (שם ב), שאם רצו להושיב בעלי הדין הרשות בידם, ובמה דברים אמורים בשעת משא ומתן, אבל בגמר דין, מן החיוב הוא בעמידה, כמו שנאמר (שמות יח ג) ויעמד העם על-משה. אלא שנהגו בכל בתי דיני ישראל מאחר התלמוד להושיבם מפני המחלוקת, ואפלו העדים, שכתוב בהם (דברים יט יז) ועמדו שני האנשים נהגו גם-כן היום להושיב (רמב"ם סנהדרין כא ה). ויתר פרטיה מבארים במקומות מסנהדרין ושבועות [שם]:

27. שערים מצויינים בהלכה

אשת חבר הרי היא כחבר. פירוש, וצריך
אני לעמוד בפניה כל זמן שהיא
עומדת, וכאילו רב הונא עומד לפני. ועי'
בחי' הרמב"ן דאשת חבר אינה כחבר מה"ת.
וכ"כ הריטב"א דכבוד אשתו וקרוביו אינן
אלא מדרבנן. אבל בחי' הרשב"א והר"ן כתבו
ולאחר מיתת החבר חייבים בכבודה רק
מדרבנן, אבל בחי' בעלה הוא מה"ת.
והרמב"ם והשו"ע לא הביאו דין זה, וכבר
תמה עליהם בשיורי כנה"ג (י"ד סי' רמד) למה
לא כתבוהו. ועי' במאמר הבא (ד"ה צא) בשם

כתב במנ"ח (שם) כיון דעיקר כבוד לאשת
חבר הוא משום כבוד בעלה החבר, א"כ
אשת חבר אינה יכולה למחול על כבודה,
שאינה יכולה למחול על כבוד בעלה.
ובמהר"ם שיק (מצוה תח-ג) נסתפק בזה, עי"ש.

28. רמב"ן על שבועות דף ל/ב

וכן משמע דבכח עצמו לא מצריך לבני אוזא אלא קאים מקמי תרוייהו, ואי איניש זילא הוא דלאו בר מיקם
מקמיה הוא קאי מקמיה חבר וליכא משום מסתם טענתא דכולי עלמא ידעי והדרת פני זקן ומושיב את שניהם:

29. שו"ע חו"מ סימן יז

(ב) תלמיד חכם ועם הארץ שבאו לדין מושיבים את החכם, ואומרים לעם הארץ: שב; ואם לא ישב, אין מקפידין
בכך: הגה - ת"ח שבא לדין, מותר לעמוד לפניו ולא חיישינן שיסתתמו טענות כנגדו (ר"ן פרק שבועות
העדות):

30. רשימות שעורים (רי"ד סולובייצ'יק) מסכת שבועות דף ל עמוד ב

שם. רש"י ד"ה דביתהו דרב הונא. וז"ל משמת רב הונא עכ"ל. מצות כבוד אשת חבר נוהגת אף לאחר מיתת
החבר.

עלינו לחקור במצות כבוד אשת חבר - האם חיוב הכבוד מכוון לאשת החבר עצמה או ד"ע"י מתן כבוד
אליה מכבדים את בעלה החבר. ויש להוכיח לכאורה שהכבוד מגיע אליה עצמה ולא ממנה לבעלה ממה
שהמצוה לכבדה נוהגת אף לאחר מיתת החבר.

והנה הרמב"ם בסה"מ (ריש שרש שני) הקשה על בה"ג שמנה דרשות חז"ל כמצוות בפני עצמן למה לא מנה
את המצוות של כבוד בעל אמו, אשת אביו, ואחיו הגדול כמצוות בעצמן בנוסף למצות כיבוד אב ואם, שהרי
נתרבו מדרשות.

ותירץ הרמב"ן וז"ל אמרו שם בגמ' כתובות ה"מ מחיים אבל לאחר מיתה לא, הנה ביארו כי זה האיש שהוא
בעל אמו אינו חייב בכבודו מפני כבוד עצמו אלא מפני שהוא כבוד לאמו, כי בענין האיש ההוא הרי זה פטור
ממנו, נמצא שלא נכתבה כאן מצוה יתירה על כבוד האבות אלא שיכבד אותם בכל ענין שיהיה להם כבוד עכ"ל.
הרמב"ן מבאר שמצוות כבוד לבעל אמו ולאשת אביו מהוות מצוות שתפקידן לכבד את האב או את האם
ולא לכבד את בעל האם ואשת האב עצמם - ולכן אין למנותן כמצוות לעצמן. בהתאם לכך אין המצוות
הללו נוהגות לאחר מיתת האב והאם. יוצא מהנ"ל שמאחר ומכבדים את אשת החבר אף לאחר מיתת
החבר תכלית המצוה הוא לכבד את אשת החבר עצמה ולא רק אמצעי לכבד את החבר.

31. בן יהוידע על שבועות דף ל/ב

שם עשה דכבוד תודה עדיף. נ"ל מלבד כי הסברה מחייבת בזה, עוד נפיק מזה כבוד לכל התורה, כי כבוד תלמיד
חכם הוא מן תיבת את ה' אלהיך תירא [דברים ו' י"ג, י' כ'] ועל ידי דרשה זה אנחנו דורשין כל אתין שבתורה
שלא נכתבו לבטלה, ולולי דרשה זו היינו מוכרחים שלא לדרוש האתין כמ"ש בגמרא [פסחים כ"ב ע"ב] גבי
שמעון העמסוני שהיה דורש כל אתין שבתורה:

32. שערים מצויינים בהלכה

ת"ל מדבר שקר תרחק. כתב בעין יעקב
דבגמ' למדו י"ג לימודים מפסוק
"מדבר שקר תרחק", ואפשר לומר הטעם
משום דחותמו של הקב"ה אמת, דמאות א'
עד מ' עם אותיות מנצפ"ך הם י"ג אותיות,
וכן מאות מ' עד ת' הם י"ג נגד מדות של
הקב"ה, והוא אלוקים אמת, לכן מרחק מדת

שקר ב"ג דרכים. ובפתח עינים כתב דרמזו
שאם יתרחק מהשקר ב"ג דרכים, ידבק בה'
אח"ד בגימט' י"ג. וכתב בפירושו הרי"ף (על
עין יעקב) דהביאור בגמ' כאן דהו"ל למיכתב
משקר תרחק, ותיבת מדבר מיותר הוא.

33. רי"ף (על עין יעקב) שבועות פרק ד - שבועת העדות דף ל עמוד ב אות יא

(יא) מדבר שקר תרחק. נראה דהל"ל משקר תרחק מאי מדבר שקר אלא לרמזו לדברים הללו אף שאינם שקר
ממש מ"מ דבר שקר איקרי:

א. דף על הדף מסכת שבועות דף ל עמוד ב

בגמ': אבל בעדים דברי הכל בעמידה.
בטור או"ח (סי' רס"ח) כתב שאומרים "ויכולו" בליל ש"ק בעמידה, משום שהוא עדות להקב"ה על מעשה
בראשית, וכתב "ועמדו שני האנשים", ודרשין אלו העדים, שצריכין להעיד ביחד ומעומד, ולכן צריך שיעמדו
ויאמר ויכולו ביחד. והובא כן להלכה בשו"ע שם (סוף סעיף ל'), ובמג"א שם (ס"ק י) תמה אמאי צריך לאמר
ביחד, הא קיי"ל בהל' עדות כר' נתן בסנהדרין (ל' ע"ב) שאינן צריכין העדים להעיד ביחד. ותיירץ דלכתחילה
עבדינן כמו הת"ק דר' נתן שאין העדות מתקיימת אא"כ מעידין יחד, כיון שדבר זה נוגע לכבוד שמים (מחצה"ש).

ובאליהו רבה (אות י"ג) תירץ שדוקא בדיני ממנות לא בעינן שיאמרו ביחד, ואמירת ויכולו - אינו דיני ממנות,
ועוד שזה נוגע לדיני נפשות, שעל ידי עדותן שהקב"ה שבת מכל מלאכתו, וקידש את יום השביעי, עי"ז מחייבין
מיתה למי שמחלל את השבת.

ע"ש עוד באליהו רבה (אות י"ב) בשם זקינו מהרא"ש דכמו שעדי הגט צריכים להרהר מקודם בתשובה, כן בעדות
שחוא מעיד בויכולו, צריך לשוב מקודם בתשובה, לכן אחז"ל (שבת קי"ט ע"ב) ששני מלאה"ש מלוין אותו,
ואומרים לו "וסר עונך", כדי שיהי' כשר לעדות זו.

החיד"א בעבודת הקודש (מורה באצבע סי' קמ"ג) ג"כ כתב כן שיהרהר בתשובה לפני הקידוש, כי פרשת
"ויכולו" הוא עדות שהקב"ה ברא העולם ונח בשבת, ורשע פסול לעדות, לכן יעשה בתשובה שיהי' ראוי לעדות.

ובס' מבואר ועד צאתו (עמוד קפ"ז) מביא שבעל האור החיים הק' למד בכל ערב שבת הלכות עדות, כדי לברר
על פי התורה הק' שהוא כשר לעדות.

ב. ספר אז ישיר - מתן תורה

☞ התורה היא המציאות הבלעדית

הברכת אברהם הביא את קושית הגרי"ז על הגמ' בגיטין המביאה פסוק
להוכיח באיזה צד של ארץ ישראל נמצאת בבל, והקשה הגרי"ז,
מדוע צריכים אנו פסוק להוכיח דבר הנראה לעין כל, ובברכת אברהם הביא

לתרץ בשמו, שמגמ' זו יש להוכיח שידיעה שאדם יודע מעצמו איננה ידיעה ודאית, ורק ידיעה שמקורה בדברי תורה נחשבת לידיעה ודאית, וז"ל:

ואמר [מין הגרי"ז ז"ל] דכאן נאמר יסוד, ידיעה עצמית אינה ידיעה ודאית, דאדם יכול לטעות בכל ידיעותיו, ואין לך ידיעה ברורה אלא במוש"כ בתורה. והיינו דאמרינן הכא דבבל לצפונה של א"י מפני שכך כתוב בקרא, דזו ידיעה ודאית ואין לך ידיעה ברורה אלא מה שכתוב בתורה. ודוק היטב.

וכוזה נראה שהמציאות היחידה היא התורה, ואפילו דבר הנראה לעין, כגון שבבל נמצאת לצד צפון של א"י, או שיהושע לא זו מצדו של משה, לא נחשבים למציאות ודאית ללא עדות התורה.

המציאות הבלעדית היא התורה.

וע"פ זה נראה לבאר את דברי הגמ' שיעקב אבינו לא מת, והגמ' שואלת שאם לא מת מדוע חנטו וקברו אותו, והגמ' מגיעה למסקנה שיש פסוק המקיש את יעקב לזרעו, וע"כ נחשב הוא לחי. ולפי דברי הגרי"ז נראה לומר שלאחר שיש פסוק שיעקב אבינו חי הרי שזו המציאות, ואפילו אם יש עדויות שראו אותו מת הרי שהתורה קובעת מה המציאות, והתורה קובעת שיעקב אבינו לא מת.

❧ **התורה יוצרת את המציאות**

בנוסף לזה שהתורה משקפת את המציאות הבלעדית, וכפי שהסביר הגרי"ז, נראה שהתורה אף יוצרת את המציאות. בזה מבאר החזון איש (אמונה ובטחון פרק ג' אות ל') מדוע אף הצדיק הגדול ביותר נפסל מלדון ואפילו כשהנאה שקיבל היא הנאה קטנה וחסרת משמעות, וז"ל החזון איש:

ואמנם השוחד ענין מיוחד והוא כי מקח שוחד הוא מן הגנויות במוחלט שהתורה תיעבתו ובעקבו בסוד כחות הנפשות לעור עיני חכמים ולסלף משפט ובהיות שאמרו שהסתכל הקב"ה בתורה וברא עולמו חייבה התורה כח בשוחד לעור ולסלף ולהזהיר לברוח ממנה והנה נוסף על כח נגיעה

שהוא ממנהג העולם כפי טבעת בני אדם הוזמן כח טומאה בשוחד לטמטם הלב ולרדם את הבניה להנעים בפי הדיין לזכות את משחדו ואחרי שהתורה פסלתו לדיין זה לדון בין משחדו לרעהו הוסר ממנו גם מחסה החכמה - אשר הובטח בה תמיד לבלי להכשל בחטא ואשמה - אם יעבור על מה שהזהירה התורה וישב על כסא המשפט בניגוד למצות התורה.

והנה אין הזהרת השוחד מכלל המשפטים אלא מכלל החקים שהרי לא אסרה תורה הוראה לעצמו ואדם רואה טריפה לעצמו אף אם הוא דל וכל חייו תלוים בו. והוא מורה בחמץ שעבר עליו הפסח אף ברכוש גדול.

כלומר, לאחר שקבעה התורה שהשוחד מעוור עיני חכמים הרי שהמציאות השתנתה¹, ומאז המציאות היא שהשוחד מעוור את עיני כל החכמים ללא הבדל בדרגת החכמה ובכמות השוחד. אך כל זה רק בשוחד הניתן לדיין הדן דיני ממונות, אבל בעניינים אחרים, כגון טריפות, לא קבעה התורה שהדבר אסור וממילא אין החכם מאבד את נאמנותו וחזקת כשרותו ורשאי הוא לפסוק אפילו בדברים בהם יכול הוא להפסיד סכומי כסף גדולים.

התורה, א"כ, היא זו היוצרת את המציאות האנושית.

❧ התורה כתכנית לכל הבריאה מולה

הזכרנו לעיל את אזהרת ר' ישמעאל במס' עירובין לסופר, שאם מחסיר הוא בכתיבתו אפילו אות אחת מסכן הוא בזה את כל העולם כולו.

1 ודוגמא מובהקת לשינוי זה נמצא במשנה (פאה פ"ח מ"ט) שסופו של דיין הלוקח שוחד הוא איבוד מאור עיניו הגשמיים, וז"ל המשנה:

וכל דיין שלוקח שחד ומטה את הדין, אינו מת מן הזקנה עד שעניו כהות, שנאמר (שמות כג) ושחד לא תקח כי השחד יעור פקחים וגו'.